

На существующие в языковом сознании представления о «хороших» вокальных и «неприятных» консонантных звуках в первую очередь, и на фонетическую мотивировку вообще, часто опираются детские писатели (например, у Чуковского: *Корморан, Блендербор* – имена великанов, *Убзика, Бардадым* – «страшные» персонажи).

Авторские или общеязыковые неологизмы обычно создаются на базе семантико-морфологической мотивировки. Фонетическое же значение выявляется в дальнейшей судьбе слова.

Семантику возможных миров, проявляющуюся в фонетическом значении, необходимо учитывать при номинации, при создании новых наименований-аббревиатур. Принимая во внимание латентное присутствие фонетического значения в поэтическом тексте и национально – языковую звуковую символику, необходимо учитывать звуковую содержательность стихотворений при художественном переводе с одного языка на другой.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Карпов В.А.* Язык как система. Мн., 1992. С. 37.
2. *Лаурененко А.В.* Полнота/неполнота лингвистического универсума на разных уровнях. Дисс. канд. филол. наук. Мн., 1993. С. 22.
3. *Рембо А.* Стихотворения. М., 1988. С. 151.
4. *Журавлев А.П.* Звук и смысл. М., 1991. С. 48.

S U M M A R Y

The linguistic aspect of the semantics of the possible worlds is a new, little investigated field of knowledge.

The semantics of the possible worlds is realized on all language levels, one of the aspects of its realization on the phonetic level is the sound meaning of a word. This aspect is observing in this article.

Поступила в редакцию 10.09.2001

УДК 808.2.6

Н.Ю. Паўлоўская

Мадальнасць магчымасці ў сучаснай беларускай мове

Важнай часткай таксанамічнай работы, накіраванай на пабудову беларускай моўнай карціны свету, з'яўляецца разгляд мадальнай катэгорыі магчымасці: устанавленне яе кагнітыўнай структуры, эксплікацыя і інтэрпрэтацыя саставу мадальных адзінак на лексічным, марфалагічным, сінтаксічным, кансітуацыйным узроўнях, арыентаваныя на заканамернасці і правілы іх функцыяніравання ў выказванні.

Магчымасць у філасофіі – гэта аб'ектыўная тэндэнцыя станаўлення прадмета, якая выражаецца ў наяўнасці ўмоў для яе ўзнікнення [1]. Паводле Арыстоцеля, усе суджэнні падзяляюцца на праблематычныя – суджэнні магчымасці, асертарычныя – суджэнні рэчаіснасці, ападыктычныя – суджэнні неабходнасці [1, с. 88]. У сваю чаргу І. Кант усе палажэнні аб мадальнасці трактаваў як «паняцці магчымасці, рэчаіснасці і неабходнасці ў іх эмпірычным прымяненні» [2].

Паняцце магчымасці ў мовазнаўстве адрозніваецца ад філасофскага, хаця і ў мовазнаўстве выкарыстоўваюцца прыведзеныя падыходы. Так, у семантыцы магчымых сусветаў рэальны свет можа разглядацца як адзін з магчымых [3-5]. Другі погляд – калі магчымыя сусветы рэалізуюцца ў натуральнай мове як вынік расшчаплення рэчаіснасці на альтэрнатыўныя сусветы; *магчымае* пры такім бачанні праблемы падаецца як нерэальнае, як з’ява іншага ўзроўню ў параўнанні з сапраўдным светам [6-7].

З улікам антрапацэнтрычнага погляду на моўныя з’явы, а таксама полевага члянэння мадальнасці рэальны свет трактуецца намі як адзін з кампанентаў магчымых сусветаў:

У святле тэорыі магчымых сусветаў магчымасць можа падавацца наступным чынам: магчымасць *P* (прапазіцыі) значыць, што ў некаторых (па крайняй меры адным) магчымых сусветах – *P*, але мяркуецца, што яшчэ па крайняй меры ў адным магчымым свеце – не *P* (= *P* не мае месца) [7, с. 181–182]. Гэта тлумачыцца ваганнем розуму моўцы (шырэі – суб’екта) паміж рознымі пунктамі гледжання і немагчымасцю «спыніцца на чым-небудзь у выніку процідзеяння прычын ці шанцаў» [8].

Магчымасць суадносіцца з тыпамі праблематычнай, простаі, катэгарычнай верагоднасці, але характар іх узаемадзеяння тлумачыцца ў розных даследаваннях супярэчліва. «Модус меркавання, – піша Н.Д. Аруцюнава, – ужо сам эквівалентны мадальнасці магчымасці» [9]. Таксама адзначаецца, што значэнне магчымасці «ўваходзіць у прэзюмпцыю сцвярджэння імавернасці, але не ўваходзіць у семантычную структуру значэння меркавання» [10]. У гэтай сувязі варта падкрэсліць і развіць папярэдняе палажэнне: імавернасць, якая выражае ступень веры суб’екта, заснаваную на яго ведах, у з’яўленне пэўнай падзеі, ахоллівае і меркаванне (праблематычную верагоднасць), і магчымасць, і простую верагоднасць, і катэгарычную верагоднасць. У адносінах да магчымасці імавернасць – гэта больш шырокае паняцце, таму што, калі магчымасць «працуе» ў прынцыпе з дзвюма абагульненымі альтэрнатывамі (магчымымі сусветамі), імавернасць «узважае» ўсе магчымыя сусветы, суадносныя з кагнітыўнымі здольнасцямі суб’екта.

Уваходзячы ў функцыянальна-семантычнае макраполе імавернасці, моўная мадальнасць магчымасці мае канцэптuallyныя параметры патэнцыяльнасці, дэскрыптыўнасці, імавернасці, суадносіцца з катэгорыямі верагоднасці на аснове прынцыпу градацыі і стварае асобнае поле [11].

Катэгарыяльная сітуацыя магчымасці прадвызначае такі аспект агульнай сітуацыі, змешчанай у выказванні, які маніфестуе роўны, паводле імавернасці, зыход пры рэалізацыі патэнцыяльнай сувязі суб’екта і яго прыкметы, замацаванай у прэдыкаце. Кампанентамі сітуацыі магчымасці як разнавіднасці патэнцыяльнай сітуацыі імавернасці з’яўляюцца: суб’ект, які ацэньвае яе (часцей за ўсё гэта сам моўца), аб’ект ацэнкі (прапазіцыя выказвання), аснова ацэнкі (веды суб’екта), ацэнкавыя сродкі – эксплікатары магчымасці.

Універсальная семантычная база поля магчымасці, яе семантычная дамінанта – значэнне магчымасці, наяўнасць у свядомасці моўцы альтэрнатывы: *магчыма, P* і, *магчыма, не P*. Гэта значыць, што сувязь паміж суб’ектам і яго прыкметай, якая фарміруе патэнцыяльную сітуацыю, абумоўленую пэўнымі фактарамі, дапускае роўную імавернасць зыходу – рэалізацыю ці нерэалізацыю сітуацыі.

У сферы магчымасці інварыянтныя і варыянтныя семантычныя прыкметы макраполя імавернасці маюць наступны выгляд: 1) наяўнасць семы магчымасці; 2) частковая падкантрольнасць/падкантрольнасць сітуацыі магчымасці моўцу; 3) актуалізацыя характэрнай і нехарактэрнай інфармацыі, якая з’яўляецца каўзатарам выказвання з мадальнай адзінкай; 4) дастатко-

васць/недастатковасць інфармацыі для ідэнтыфікацыі аб'екта выказвання; 5) негранічнасць інфармацыі; 6) актуальнасць/узуальнасць сувязі паміж суб'ектам і дзеяннем.

Прыведзеныя прыкметы можна дапоўніць дадатковымі варыянтнымі, уласцівымі непасрэдна мадальнасці магчымасці: а) унутраны/знешні, б) аген-тыўны/неагентыўны.

Спіс дыферэнцыяльных прыкмет не з'яўляецца канчатковым і ў залежнасці ад задач даследавання можа дапаўняцца.

Цэнтральнымі, ядзернымі сродкамі поля магчымасці з'яўляюцца мадальныя дзеясловы і прэдыкатывы са значэннем магчымасці: *магчы, змагчы, можна, нельга, умець*, дзеяслоўна-іменныя спалучэнні *быць у стане, быць у сілах, мець рацыю, быць здольным, мець магчымасць*. Выказванні з такімі адзінкамі маюць прататыпны эфект: увасабляюць інварыянтную сему магчымасці, з'яўляюцца часткова падкантрольнымі, негранічнымі, актуалізуюць характэрную недастатковую інфармацыю, маніфестуюць актуальную сувязь паміж суб'ектам і прэдыкатам.

Дзеясловы і прэдыкатывы мадальнай семантыкі часцей за ўсё ўзаемадзейнічаюць з формамі інфінітыва, утвараючы з імі словазлучэнні са значэннем мадальных адценняў дзеяння. Пры гэтым мадальныя дзеясловы маюць інтэгральную сему мадальных адносін суб'екта да дзеяння, а формы інфінітыва інфарматыўна іх удакладняюць, эксплікуюць прататыпныя інварыянтныя і варыянтныя прыкметы магчымасці.

Сярод іх «лепшы ўзор» поля, максімальна блізкі да прататыпу – дзеяслоў *магчы*, які мае шырокі семантычны аб'ём і вялікую частату выкарыстання ў мове. У прататыпным значэнні дзеяслоў *магчы* мае два сэнсы: 1) *С можа Р* = 'С такі, што калі С выбірае Р, то Р – унутраная магчымасць ці здольнасць' [12; 13; 7, с. 198]: *Якой ісці ты мог хадю, дзе змешан быў агонь з вадою* (П. Прыходзька). *Бегае бацька ад воза да воза, не можа ўправіцца* (А. Якімовіч). 2) *С можа Р* = 'Свет, абстаноўка вакол С такія, што калі С выбірае Р, то Р – знешняя магчымасць: *Вельмі можа быць, што ён толькі нядаўна стаў жыць тут* (К. Чорны).

Унутраная магчымасць яскрава эксплікуецца лексемамі *здольнасць, здольны, у стане*. Знешняя магчымасць часцей за ўсё выражаецца безасабовымі прэдыкатывамі *можна, нельга*, паколькі гэтая безасабовасць значыць, што адзінкі не маркіруюць суб'ектнай валентнасці.

З боку падкантрольнасці мадальныя адзінкі ў спалучэнні з дапаможнымі дзеясловамі дадаюць яшчэ адну характарыстыку: *С можа Р* (агульнае значэнне магчымасці) = 'У адных суветах Р (у іншых – не Р) + 'Р ці не Р залежыць ад выбару С': *Магу даць прысягу, што я не бачыў ... ніводнае карэты, а не тое што экіпажаў* (У. Дубоўка). *Зноў здзіўленне: якая цярплінасць у добрых, але сціплых кніг, як яны ўмеюць чакаць чытача, які не ўмее іх заўважаць* (Я. Брыль). Частковая падкантрольнасць магчымасці выражаецца наступнай формулай: *С можа Р* = У адных магчымых суветах Р (у іншых не Р) + Р ці не Р залежыць ад акалічнасці Q (калі Q, то Р; калі не Q, то не Р [7, 203]: *Дэмакратыя можа правучыць гэтак жа, як і лагер* (І. Шамякін).

Выказванні магчымасці выражаюць актуальную (часовую) ці ўзуальную (пастаянную) магчымасць у залежнасці ад таго, ці з'яўляецца Р канкрэтным станам спраў, ці Р мае неазначаны стан спраў. Часовую актуальную магчымасць маюць адзінкі ў спалучэнні з дапаможнымі дзеясловамі, калі абазначаюць з'яўленне, знікненне, каўзацыю [13, с. 111–114; 7, 195–200]: *з'явілася магчымасць, прапусціць, выкарыстаць, даць магчымасць (шанц), мець магчымасць пазбавіць магчымасці, мець права: Калі перавялі ў Беларусь, я выконваў інтэлектуальную працу – у бібліятэцы, лозунгі маляваў. Гэта дало мне*

магчымасць запісаць маю трагедыю (І. Шамякін). Не забывайце, што я маю права даць вам вышэйшае лагернае вызначэнне – кашатнік, мяснік (І. Шамякін).

Мадальны дзеяслоў закончанага трывання змагчы, які таксама мае прата-тыпны эффект магчымасці, тлумачыцца наступным чынам: *С змог Р* = 'Калі *С* выбірае/выбярэ *Р*, то *Р*. «Найважнейшай семантычнай рысай, што адрознівае змог ад *можа/мог*, з'яўляецца наяўнасць прэзюмпцыі '*С* часткова кантралюе *Р*' = '*С* змог *Р* = '*С* выбраў *Р*, і было магчыма *Р*, і было магчыма не *Р*' [7, с. 212]. Дзеяслоў змагчы ў прошлым часе вельмі падобны па сваёй семантыцы на дзеясловы простага канстатацыі фактаў: *Яна адна не зможа жыць, // Хоць і не згодзіцца на літасць* (Ю. Свірка) – 'яна не пражыве'. Выказванні такога кшталту перасоўваюцца ў адпаведнасці са сваёй функцыяй на перыферыю поля магчымасці і ўзаемадзейнічаюць з адзінкамі поля простага верагоднасці.

На агульнае значэнне прэдыката з мадальнымі дзеясловамі ўплывае і форма дапаможнага дзеяслова ў інфінітыве. Калі інфінітыў мае форму закончанага трывання, усё выказванне набывае, акрамя інварыянтнага прататыпнага значэння магчымасці, значэнне меркавання і тым самым узаемадзейнічае з мадальнымі адзінкамі поля праблематычнай верагоднасці: *Журковіча пацешыла думка, што ён можа стаць гаспадаром такога скарбу – дома* (І. Шамякін) – 'здаецца, стане гаспадаром'.

Дапаможны інфінітыў незакончанага трывання ў пэўных кантэкстах маркіруе значэнне дазволу і становіцца блізкім да мадальных адзінак волевыяўлення: *Унучка Крапівы, мастацтвазнавец, выкладчыца, не зусім маладая жанчына, выступаючы на стагоддзі Кандрата Крапівы, сказала: «Выхоўваць можна і святлом зялёнай настольнай лямпы»* (Я. Брыль) – 'дазваляецца выхаванне'.

Вельмі часта выказванне з мадальнымі адзінкамі магчымасці сумяшчае адразу два ці нават тры значэнні – магчымасці, праблематычнай верагоднасці, дазволу (пермісіўнае). Гэта тычыцца часцей за ўсё дзеясловаў цяперашняга часу: *Ён можа ісці*. Інварыянтнае значэнне акцэнтнае адсутнасць перашкод для здзяйснення падзеі *Р*. Значэнне праблематычнай верагоднасці эксплікуецца ў кантэксце няпоўных ведаў моўцы пра дзеянне. Пермісіўнае ажыццяўляецца пры адсутнасці забароны ці перашкод у выглядзе пэўнага стану суб'екта.

Мадальнасць магчымасці, эксплікаваная прыведзенымі дзеясловамі і прэдыкатывамі, часта выкарыстоўваецца ў форме ўмоўнага ладу ці аптатыўных канструкцыях, пры гэтым перадаецца сітуацыя гіпатэтычнай магчымасці: *Словы, якімі я пачаў запіс, маглі б і эпіграфам да нечага быць, а спадабаліся яны проста так сабе, ды і настолькі, што падштурхнулі да старонак сшытка* (Я. Брыль). *Кніга магла б выканаць ролю караючага мяча* (І. Шамякін). Магчымасць меркавання ў такога роду выказваннях абумоўлена абставінамі, якія ў дадзены момант не існуюць.

Варта зрабіць пэўныя заўвагі наконт узаемадзеяння адмоўна з мадальнымі адзінкамі магчымасці.

Калі адмоўная часціца стаіць перад мадальным паказчыкам магчымасці, сама магчымасць рэалізацыі сітуацыі становіцца адмоўнай: *Таталітарны ўціск застаўся, толькі ўжо не варожы, а свой, ад якога пазбавіцца мы не можам* («ЛіМ»). *Няўжо пракурор трымае баксы ў банку? Не можа быць!* – падумаў я (І. Шамякін).

Прэпазіцыя часціцы перад дапаможным дзеясловам сведчыць пра магчымасць нездзяйснення дзеяння, выражанага ім: *Колькі супадзенняў! А магло ж нічога такога і не быць. Не, ёсць вышэйшыя сілы, ёсць прадвызначаны лёс* (А. Варановіч).

Пры дваіным адмаўленні адмаўляюцца і магчымасць дзеяння, і само ажыццяўленне дзеяння, што прыводзіць да эксплікацыі непазбежнасці, неабходнасці патэнцыяльнай сітуацыі: *Вялікі майстар не можа не быць філосафам* (І. Шамякін).

Прастора ў сродках выражэння магчымасці (адзінак, што праяўляюць сему магчымасці ў выніку транспазіцыі) падаецца ў беларускай мове неабмежаванай колькасцю дзеясловаў закончанага і незакончанага трывання ў формах цяперашняга, будучага, прошлага часу з рознымі значэннямі, неазначальнай формай дзеясловаў, адмоўнымі выказваннямі, дзеясловамі ва ўмоўным ладзе і іншымі.

Так, дзеясловы закончанага трывання ў форме простага будучага часу ў значэнні фактычнасці адзінкавага цэласнага дзеяння набываюць другаснае значэнне магчымасці: *Зарэчкі ўявіў твар начальніка мастацкай майстэрні, калі будзе апраўдвацца перад ім за спазненне. Не прызнаешся ж, што дачка такое вытворыла* (А. Варановіч) – ‘нельга прызнацца’. *А Грамабой – што ён цяпер скажа? Ён рад, што ёсць на каго скласці віну* (К. Крапіва) – ‘што ён цяпер можа сказаць?’.

Ускосная магчымасць эксплікуецца таксама формамі дзеясловаў незакончанага трывання ў цяперашнім ці прошлым часе, у гэтым выпадку значэнне прэдыкатыўнай групы мае, акрамя магчымасці, якасную характарыстыку суб'екта: *Падумаў: як бы я жыў без такога сябра?* (І. Шамякін) – ‘як бы я мог жыць’. *Зоя купіла бутэльку каньяку, усё збіралася схадзіць у сельсавет, падзякаваць Казаку, але ішоў дзень за днём, зрабіць гэта ніяк не асмельвалася* (Л. Галубовіч) – ‘не магла асмеліцца зрабіць’.

У цяперашнім часе ўскосная магчымасць нярэдка падкрэслівае не магчымасць пэўнага дзеяння, а магчымасць яго ажыццяўлення ці неажыццяўлення ў агульным значэнні: *Спазнаць – спазнаеш разважанні, // Трактаты, дні, календары, // Спазнаеш круг і скрыжаванне, // Спіраль...// А ісціну – ствары* (А. Разанаў) – ‘можаш спазнаць разважанні...’. *Звычайна птушак бачыш у радасці: яны молада і вірліва крыляюць над зямлёю, высока, пад самымі воўлакамі, весела сляваюць* (Я. Сіпакоў) – ‘можна бачыць’.

Ускосная магчымасць ці немагчымасць ажыццяўлення дзеяння перадаецца інфінітывамі закончанага і незакончанага трывання: *Я нідзе не грашыў. Але як ў гэтым вар'яцім жыцці пражыць без граху?* (І. Шамякін) – ‘як можна пражыць без граху’. *Чэз, наліваўся спелатою сіні вечар, у хаце гусла, хоць ты бяры яе навобмацак, цёмната. Ужо было не пазнаць у твар чалавека, хіба толькі па росце, калі ён устане, ці па носе, калі ён паверне яго напроці акна* (В. Адамчык) – ‘немагчыма было пазнаць...’. *Мне не жыць без цябе (З вуснага маўлення)*. – ‘немагчыма жыць’.

Крайнюю перыферыю функцыянальна-семантычнага поля магчымасці складаюць выказванні з кансітуатыўнымі паказчыкамі. Па тых ці іншых прычынах моўца свядома пазбягае намінацыі магчымасці дзеяння, але гэта значэнне вынікае з маўленчай сітуацыі, моўнай і камунікатыўнай кампетэнцыі ўдзельнікаў маўлення. Выражэнне значэння магчымасці кансітуатыўнымі сродкамі дае адрасату шанц адрэагаваць на літаральнае значэнне выказвання і ўхіліцца (калі ёсць неабходнасць) ад рэакцыі на імпліцытнае.

Абралі неяк дзеда на прафсаюзным сходзе ў прэзідыум. Расселіся, і тут старшыня прафкама, падсоўваючы дзеду стос паперы і ручку, кажа:

– Ты, Максімавіч, вядзі пратакол”.

– Як гэта? – паціскае плячыма дзед.

– Запісвай усё, што мы будзем тут казаць.

– А навошта? – яшчэ больш здзіўляецца дзед. – Я і так усё запамню.

Мы дружна рагочам. Смяёмся не з дзедавай непісьменнасці, а нам весела ад яго сялянскай кемлівасці – знаходлівасці (А. Зэкаў).

Сэнс дзедавай рэплікі трэба разумець наступным чынам: 'пісаць не магу, таму што непісьменны'.

Функцыянальна-семантычнае поле магчымасці ў беларускай мове – гэта слаба цэнтраваная прастора, ядзерныя адзінкі якой маюць вельмі шырокі дыяпазон функцыянавання, у тым ліку і ў структуры палёў праблематычнай верагоднасці, канстатацыі, волевыяўлення. Ускосная прастора ФСП магчымасці складаецца выказваннямі, што ў выніку транспазіцыі набываюць сему магчымасці. Кансітуацыўныя сродкі ФСП магчымасці рэалізуюцца ў тэксце ў залежнасці ад намераў моўцы і асаблівасцей пазамоўнай сітуацыі.

Асноўныя вынікі аналізу мадальнай катэгорыі магчымасці ў сучаснай беларускай мове можна звесці ў наступную табліцу:

Табліца

Мадальная катэгорыя магчымасці

Когнітыўная структура магчымасці	Патэнцыяльнасць, дэскрыптыўнасць, імавернасць
Прататыпныя характарыстыкі	Сема магчымасці, частковая падкантрольнасць, актуалізацыя характэрнай і нехарактэрнай інфармацыі, яе недастатковасць, негранічнасць, актуальнасць
Формула катэгарыяльнай сітуацыі	S можа P
Сродкі выражэння	<i>Ядзерныя.</i> Выказванні з мадальнымі дзеясловамі, прэдыкатывамі <i>магчы, змагчы, можна, нельга, умець, быць здольным, быць у стане, быць у сілах, мець рацыю, мець магчымасць</i> і іх дэрыватывамі; <i>Ускосныя.</i> Выказванні з дзеясловамі закончанага і незакончанага трывання ў формах цяперашняга, прошлага часу, з інфінітывамі; выказванні з умоўнымі і адмоўнымі адносінамі, транспанаванія ў прастору магчымасці; <i>Кансітуацыўныя.</i> Матываваныя кантэкстам, маўленчай і прадметнай сітуацыямі.

ЛІТАРАТУРА

1. *Философский энциклопедический словарь.* М., 1983. С. 87.
2. *Кант И.* Сочинения. В 6 тт. Под общ. ред. В.Ф. Асмуса и др. М., 1964. Т.2. С. 281.
3. *Крипке С.* Теорема полноты в модальной логике // Р.Фейс. Модальная логика. М., 1974. С. 226.
4. *Переверзев К.А.* Высказывание и ситуация: Об онтологическом аспекте языка // *Вопр. языкознания*, 1998, № 5. С. 24.
5. *Зеленщикова А.В.* Когнитивная структура категории модальности // *Когнитивная лингвистика: современное состояние и перспективы развития: Мат. первой междунар. шк.-семинара по когнитив. лингвистике*, 26–30 мая 1998 года: В 2 ч. Тамбов, 1998. Ч. 1. С.146.
6. *Карасик В.И.* Категориальные признаки в значении слова. М., 1988. С. 25.

7. *Шатуновский И.Б.* Семантика предложения и нереперентные слова: значение, коммуникативная перспектива, прагматика. М., 1996. С. 179.
8. *Юм Д.* Сочинения: В 2 т. М., 1996. Т.1. С. 583.
9. *Арутюнова Н.Д.* Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. М., 1988. С. 125.
10. *Гуляева Ю.А.* Семантика и функционирование высказываний с пропозициональными предикатами предложения: Автореф. дис. ...канд. филол. наук. Харьков, 1993. С. 6.
11. *Паўлоўская Н.Ю.* Функцыянальна-кагнітыўны аспект таксаноміі мадальнасці і тэорыя магчымых сусветаў // Нацыянальна-культурны компонент в тексте и языке: Материалы II Междунар. науч. конференции 7–9 апреля, г. Минск. Мн., 1999. С. 99.
12. *Корди Е.Е.* Модальные и каузативные глаголы в современном французском языке. М., 1988. С. 30-31.
13. *Зализняк А.А., Падучева Е.В.* Предикаты пропозициональной установки в модальном контексте // Логический анализ языка. Проблемы интенциональных контекстов. М., 1989. С. 100.

S U M M A R Y

The cognitive structure and the prototypical characteristics of the modality of possibility are under consideration. The composition of linguistic units with the meaning of possibility is analysed on the lexical, morphological, syntactical and text levels.

Поступила в редакцию 26.06.2001

УДК 408.53(476)

Ю.М. Бабіч

Светлавая эстэтыка ў творах Якуба Коласа

Мова мастацкага тэксту з'яўляецца адным з асноўных аб'ектаў даследавання ў айчынным мовазнаўстве. Гэта тлумачыцца надзвычай важнай роляй, якую адыгрываюць асабліва творы класічнай літаратуры ў вызначэнні нацыянальнай адметнасці нашага этнасу, яго самавыражэнні.

Творчасць Якуба Коласа дае багаты матэрыял для аналізу этнакультурных аспектаў светаўспрымання беларусаў.

Светлавая эстэтыка выступае неад'емнай часткай творчай манеры Якуба Коласа. Гэта не толькі важны элемент у сістэме колерапісу, але і адзін з галоўных выразнікаў светапогляду пісьменніка. Аналіз гарманічных колеравых і светлавых спалучэнняў дазваляе гаварыць не толькі пра асаблівасці колераўспрымання, але і пра спецыфіку творчай манеры ўвогуле. Яе, гэту спецыфіку, наўрад ці магчыма выявіць пры інтралінгвістычным падыходзе да аналізу твора. Таму вельмі актуальнай бачыцца заўвага З. Хаванскай, што «літаратурны твор як цэласная структура з'яўляецца аб'ектам міждысцыплінарнай галіны даследаванняў, у якой вядучае становішча займае эстэтыка» [1].

Адным са шляхоў рэалізацыі эстэтычных поглядаў пісьменніка выступаюць спалучэнні пэўных колеравых ці светлавых лексем у адпаведных дыстрыбуцыйных умовах. Камбінацыі ўнутры сістэмы святлоабзначэння даюць надзвычай выразнае ўяўленне пра светлавую эстэтыку ўвогуле, бо паняцце «эстэтыка» ў першую чаргу звязваецца з выкарыстаннем светлавой лексікі.